

Szentjóni Szabó László költészetéről.

— Felolvasatott a szakosztálynak 1905. november 22-iki ülésén. —

1.

Azokat a törekvéseket, melyek a német irodalomban a göttingeni hainbundot, a *Musen-Almanachok* költőit, a fölvilágosodás híveit, a jénai, majd a heidelbergi romantikusokat egyesítették, ugyanabban az időben megtaláljuk a mi irodalmunkban is. *Bessenyeinek* és testtársainak mindenesetre maradandó érdemök, hogy jórészt költői tehetség nélkül és inkább hazafias érzésből, de *tudatosan* törekedtek arra, hogy irodalmunkat az európai, főleg a francia kultúra szintjére emeljék. „Némely jeles hazafiak írja róluk *Toldy*¹ — a magyar nyelvnek a közéletből, a mivelt körök s az irodalomból mind inkább kiszorulását fájdalmasan tapasztalván s azt a nemzeti lét fő védpaizsának felismervén, buzgón kezdék sürgetni annak virágoztatását.“ — Nekik nem sikerült egészen. A ki közéjük tartozott, az mind jól ismerte *Voltairet*, titokban pártolta a külföldről jövő szabadabb szellemű áramlatokat és elhitte *Rousseau*-nak,² hogy *a boldogító korszak hajnala máris hasadni kezd*, — de általában minden költői tehetség nélkül követte Nagy Frigyes tanácsát, hogy a külföld remekeinek fordításával kell a hazai nyelv simaságát, szépségeit fokozni.

Nem sokkal több szerencsével verselnek azok sem, kik az ó-kor költészetében egymástól függetlenül találták meg mintáikat.

*Klopstock*nak föltétlenül elismert nagysága és lelkes követőinek népszerűsége irányítja Kazinczy kortársainak figyelmét a klasszikusokra. Ha a még nagyságaival vajúdóban levő német irodalomban, a felvilágosodás elveit valló berliniek között, a sturm und drang lázas eszméiben és *Klopstock* követőinek holdvilágos költészetében írónk nem tudtak is olyan kimagasló alakot találni, a kinek hatása mindenkire nagy és maradandó lett volna, esztétikai nézetekben nem tudtak meg nem is akartak megegyezésre jutni, — *Voss*nak, a *Stolberg*eknek példája legalább arra a térre ráterelte figyelmüket, hol a nyugodt, megállapodott életfilozófia mellett az igaz költészet virágzott. Egyebekben azonban továbbra is megoszlik véleményük. *Kazinczy* mindenképpen *Klopstock*-ban keresi az ideált.³ *Batsányi* ugyan vele lelkesedik a *Messias* költőjéért, de *Verseghy*nek a német irodalomban *Lessing* a kedves költője, *Dayka*

¹ A magyar nemzeti irodalom története. Pest, Emich, 1864/5—1181.

² Emil, vagy a nevelésről. Fordította *Füredi Ignác*. Második kiadás. Budapest, Franklin, 1896. 628. l.

³ *Czeizel János*: *Klopstock hatása Kazinczyra*. Egy. Phil. Közl. XXVIII. 20. és 141 l.

Hölty felé fordul. Az összekötő kapocs írónk között hosszú időre csak egy-két rövidéletű folyóirat és *Kazinczy* levelezése marad. Pálóczi *Horváth* Ádám még jóval később, a XIX. század elején is hasztalan sürget nagyobb összetartást. Mikor pedig *Kazinczy* 1811-ben a *Tövisek és virágok*at abban a reményben adja ki, hogy a *Xéniák Klopstock* epigrammáinak hatásához hasonló esztétikai harczokat idézhet elő, melyeknek eredményei tisztázzák költőink nézeteit, megint csalódik. „Ellenfelei, kiket egyik-másik epigrammája sértett, vagy csak titkon támadták meg, vagy durva és izléstelen gúnyiratokat terjesztettek ellene.”¹ A német irodalomnak még évtizedeken át nagy hatása volt költőinkre, de ez a hatás továbbra is csak annyiban volt egyenletes, hogy a *Stolbergektől Matthiisonig, Ewald von Kleistől Jacobiüg és Höltytől Millerig* meg *Overbeckig* mind olyanokat utánozgatnak, kik közül soknak a nevét is elfelejtettük.

Hogy a folyóiratoknak szintén nincs egységes irányuk, annak élénk példája a kassai *Magyar Museum*. Irodalomtörténeti érdemük, hogy alkalmat nyújtottak írónknak, művek bemutatására és olyan időben, mikor egyébként a nyomdafesték drága volt.

E kor leghosszabb életű folyóiratának, éppen a *Magyar Museum*-nak írói között szerepel, kinek lírai költészetével foglalkozni akarunk, Szentjóni Szabó László. Költészetén rajta van korának bélyege: ismeri a francia fölvilágosodás eszméit, hódol a klasszikus költészet nagyságának, utánozza, fordítgatja a német költőket. A haza szeretete hatja át lelkét és akárcsak *Gvadányi*, úgy sóhajtozza vissza a régi világot: hol mindenek a' köz-haszonra éltenek.² Noha ennyire kora hatása alatt áll, egyéniségét még sem veti le, van sajátos fejlődése és írói jelleme. A pátoszszal és a németektől tanult szentimentálizmussal együtt új hang szólal meg költészetében, népies, tréfás hang, melyet a *Kazinczytől* hirdetett német-görög klasszicizmus méltóságával aligha egyeztethetünk össze. Esztétikai elveik sem egyeznek. Szentjóni Szabó verselésének szabad folyása nem felel meg *Verseghy* vagy *Ráday* finom formaérzékének. Személyiségével, költészetével egyaránt magában áll. Sajnos, mindkét tekintetben sokkal jelentéktlenebb, fejletlenebb, hogysen irodalmunkban ezért kiváló helyet foglalna el. Impressziók iránt fogékony lelke érdekes képként tükröződik vissza egy-egy költeményében. De e kevés kép halvány és lágy színeivel elvesz a kornak egyéb, talán riktó, de egyúttal jobban megkapó színei között, úgy, hogy csak az elmélyedő vesz észre egy-egy finomabb ecsetvonást.

Szabó költészetében³ a legrégebb nyomok a debreczeni kollégiumba vezetnek vissza. Valószínűleg itt ébredt föl verselő hajlama. A klasszikusokat olvasgatva, *Homeros, Horatius, Ovidius* adták költészetéhez az alapszint, melyre később új meg új rétegek kerültek és mely ez új hatások alatt elveszett; nyomát halvány árnyalat őrzi csak. Ha ezt az alapszint újból meg akarjuk keresni, csak klasszikus olvasmányaihoz és

¹ *Balassa József* a *Tövisek és virágok* előszavában. Régi Magyar Könyvtár (szerk. *Heinrich Gusztáv*) XX. 6 l.

² *A' mai világ*. Első kiadás, 84. l.

³ *Szentjóni Szabó László* költeményes munkái. Pesten, nyomtatt. Trattner betűivel. 1791. 2 számozatlan + 132 lap. — E szerint a kiadás szerint idézzük Szabó verseit.

műfordításaihoz, első kísérleteihez fordulhatunk. Sok körülmény bizonyítja, hogy ezeknek jórésze elveszett. Gyermekkoráról, diákéveiről alig van emlékünk. Verseinek sorrendje már az első kiadásban, a melyet 1791-ben költőnk maga rendez sajtó alá, önkényes. A többi kiadás pedig¹ mind ehhez alkalmazkodott, úgy, hogy ma semmiféle időrendi sort megállapítanunk nem lehet. Ha a verselésben megfigyelhető némi fejlődés segítségünkre van is, ha idilljeiről meg Gellert-fordításáról² tudjuk is, hogy azok Nagyváradon íródtak, sőt még, hogy néhány költemény keletkezésének pontos dátuma is rendelkezésünkre van, mindez édes-kevés költeményeinek összességéhez képest és Szabó költészetének rendszeres tárgyalásához csak azokat a hatásokat vehetjük alapúl, melyek rajta nyomot hagytak.

Mikor 1783-ban filozófiára (és talán teológiára), Debreczenbe kerül,³ költészetünkben javában divik a mértékes verselés. Baróti Szabó *Új mértékre vett külömb versei*, Révai *Alagyái*, Rájnis *Kalaúza* egyre jobban terjednek az iskolák körében is, hol Horatiust addig is ápoliták és a magyar mértékes verselést azután is legjobban gyakorolták. Így volt ez a Kovács Józsefek hazájában is. Bizonyára itt írogatja első verseit Szabó László is és nem látszik alaptalannak az a föltevés, hogy latinból és görögből fordított pár verse erre az időre tehető. Talán itt fordítja a híres *Rectius vives Licinít*, az eredeti versmértékben s elég ügyesen. Van ennek az odének jobb fordítása is, de költőnknek ezt a kísérletét egy másik, alább tárgyalandó kis versével együtt jelentőssé teszi, hogy csak e versében használ mértékes versformát.

Bóldogabb léssel Licinus, ha szinte
part alatt sem jársz, de be sem botsátod
a' zajos tenger veszedelme közzé
büszke hajódat.

A' fenyő fákat szelek ostromolják
a' le-dílt tornyok nehezebbet esnek
's a' magos bértzek tetejére leg-több
mennj kövek ütnek⁴

A mértékes versformát itt sokkal nagyobb sikerrel használja, mint sok versében a rimeset és sokat kellett írnia, amíg a rímes verselésben azt a fokot elérte, a melyen itt a mértékesben mozog. De ezenkívül még ez az egyetlen műfordítása, mely az eredetihez és annak hangulatához eléggé ragaszkodik.⁵ Egy hiánya, mely Szabó műfordításait általában jellemzi, mindamellott van ennek is: a költői képeket soha sem tudja eléggé híven visszaadni. Így éppen az *aurea mediocritas* dicsőítése, a carmennek a leghiresebb versszaka, Szabó fordításában halavány visszaverődése az eredeti sugaraknak:

A' közép-sorsnál ki nagyobbra nem vágy
Azt sem a' szűkség nem emészti gonddal
Sem kaján szemmel palotája fényét
Más nem irigyl.

¹ Debreczen, 1820. — Pest, Beimel, 1840. — Pest, Heckenast, 1865. (Ed. Toldy F.)

² *A' pántlika*. Egy pásztori játék a' Gellert' írásaiból. *Orpheus*, 1790.

³ *Szentjóni Szabó a katedrán*. Magyar Paedagógia. XIV. 408. 1.

⁴ Érdekes ezt *Verseghy* fordításával összevetni, melylyel Szabóé sok helyen föltűnően egyezik:

Bóldogabb léssel, ha sem a magosra	Többször ingatják szelek a magos fát;
szüntelen nem törsz, sem az álsékélyen	a kevély tornyok nehezebbet esnek,
nem maradsz, féltvén dagadó haboktól	s a sebes menykó szeret a negédes
gyenge hajódat.	bérczre lecsapni,

⁵ Csak Gellert fordításának hűsége közelíti meg ezt. De az ellen is sok kifogás akad.

Szabó László tartotta legkevésbé szem előtt ezeket a tanácsokat. Horatius alig is volt hatással költészetére¹, — olyan mérvben legalább, mint Kazinczyéra, Verseghyére vagy éppen Virágéra, Berzsenyiére, semmi esetre sem. Egy-egy gondolatára emlékezik, egy-egy sorát emlegeti néha. De a nyugodt lelkületű, megfontolt rómainak életbölcseletével nem egyezik meg a fiatal, szélsőségek közt csapongó költőé, ki ilyen jambusokkal gúnyolja ki a horatiusi *proprio rabies armavit iambot*:²

Le kell még-is vetetnem
Borotva szűrös élével
Ajjakam gyenge szőreit!
Sébsess idő hová szaladsz?
Miért gyönyörködöl benne?

Több mértékes formában írt verse nincs is. Többi műfordításában már a rímes formára tér át. Joggal remélhetnők, hogy mikor ennyi szabadságot enged meg magának a verselésben, ezt a tartalom és a hűség javára tegye. Azonban nincs így. Klasszikus eredetiből vett másik két műfordításának is gyöngéje, hogy hiányzik belőle az eredetinek méltóságteljes külseje és megkapó melegsége. Jó tulajdonságuk csak az: hogy kitűnően vannak válogatva. Elvégre Horatius főnti carmenje (II: 10) bizonyára a legszebbek egyike. Ovidiusnak szintén egyik legismertebb elégiáját (Trist. IV: 6) választja, Homerosból pedig éppen híres részlet fordítását kísérti meg; (*Achillestől a' Hector testét kérő Priamos*) (Iliados XXIV: 485—506 és 553—558). De ha kétségtelenül volt is érzéke az ilyen részek kiválasztására, mégis, éppen mert ilyen közismert költeményeket fordítgat, azt hisszük, ezek iskolai gyakorlatok, melyekre tanárai, talán Sinai Miklós, tették figyelmessé. Igen-igen gyöngé fordítások, benők itt-ott még egy-egy sor nehézségével is küzd. Hogy magán segítsen a legzabadabb módon vagy éppen együgyűen adja vissza az eredetit. Ovidius gyönyörű versének egy részlete az (1889-iki Merkel-Teubner kiad. III. 90—91. l.) így szól Szabó fordításában:

Idővel a' vad egresek
Lágy szőlő-szemmő nőnek;
Hogy az almák jők 's édesek
Köszönjük az időnek.

A' szomorú szív' bánatját
Az idő el-oszlatja
'S a könnyes szem bús harmatját
Jobb kézzel szárítgatja.

A' kalászt a' búza-szemet
Az idő meg-érleli
'S a' leg-keményebb értz-nemet
Izzé-porrá tördeli

Hát az idő mindenen
Segít tsalhatatlanul.
De szívem e' keresztteken
Szenvedni még sem tanul.³

Egész sorokat hagy ki, disztihonokat von össze. A könnyed verselésű Ovidius fordítása ebben a magyaros formában is élvezhető

¹ L. *A' kívánság* cz. idillről alább elmondottakat és *Zrinyi Péter Horváth Országi Bán I. Leopold Császárhoz* cz. heroidját, (3—11. l.) a melyben ilyen reminiscenzia van:

E' jó lépés után oly *nyúgodtan* éltem, Si *Fractus illabatur orbis*
Hogy még a' *le-eső egektől* se félttem. *Impavidum ferient ruinae.*
Párhuzamosan Dayka sorait idézhetjük: (*Mennyegzői dal*)

Szép... a virtus gyönyörűségeit izleni,
Mely a pusztá világ bús düledékinek

Halmán sem fog irigy sirba leomlani. — *Seneca* hatását I. *A' víg öreg.*

² Az *első borotválkozás*. 32. l.

³ *Panasz*. Ovid bús leveleiből. *Orpheus*. 1790. I. Márczius: 237—241. l.

volna, ha egyébként megfelelné, de Homeros fordításában már nem szívesen nélkülözzük a forma méltóságát.

Achilles! ki Isten vagy sok érdemedbe
 Hogy él még vén Atyád, ó jusson eszedbe!
 Ki mint szinte én-is meg-élvén napjait
 A' sirnak készíti el-bádjadjt tagjait.

A pattogó, mégis méltóságos sorok Szabónál véges-végig laposak. Latinból és görögből készült fordításai iskolai kísérletek, verstani gyakorlatok. A kollégiumban eltöltött negyedfél esztendő (1783—1786) emlékeit egy évtized múlva is megőrzi és miután részben folyóiratokban közölte, költeményeinek gyűjteményét szaporítja velük. Egyébként irodalmunk történetére csak annyiban van jelentőségük, hogy Szentjóni Szabó ifjúkori kísérleteinek egyedüli maradványai. Mutatják, hogy költőnk is, mint minden kortársa, hódolt az ó-kor klasszikusainak. Későbbi költeményeinek egy-egy vonását ennek hatásából tudjuk magyarázni.

Csakhamar új áramlatokba kerül: Batsányi, Kazinczy, Ráday Geodeon ráterelik figyelmét a német irodalom élénken pezsgő életére, a Franciaországból jövő új szellemre, szabadabb elvű eszmékre. Kikerülve az élet küzdelmeibe, költészetén ezeknek hatása látszik jobban. Horatius tanítását nem igen fogadja, a klasszikus rómaiakat alig is olvassa ezután, csak Senecat, kinek munkáit szívesen forgatta mindig, egy-egy mondását pedig még a kufsteini fogságban is, nehéz betegen szívesen fordígtatta.¹

Azon a rövid évtizeden keresztül, mely a debreczeni főiskola kapujától a tiroli vár börtönéig vitte, Szabó költői munkássága elég nagy volt. De azon a félszáznál alig több versen és néhány prózában írt idillen kívül, melyet 1791-iki kiadásban közöl, eddig alig került elő valami: két kis epigramma és néhány Seneca-fordítás. Pedig valószínű, hogy Szabó 1791 után is írt verseket és költemények írásában gyorsan készült drámája sem akasztotta meg. Ma mindennek nyoma sincs. Miről az irodalom története beszámolhat, az öt-hat év munkássága, melynek első kezdetei a klasszikusokból készült fordítások lehettek.

2.

Miután a debreczeni kollégiumból, hova Hatvani professzor előadásai meg nem egy csintalan diákcsíny emlékei² kötötték, eltávozott, tanító lett Nagyváradon. Az a négy év, melyet ott, Biharország szívében tölt el, életének legboldogabb, legcsöndesebb korszaka. Itt látta jönni a legszebb ifjúkort, napról-napra boldog egyformaságban, tanítgatva, olvasgatva, pihenve. Gyönyörködik a természet szépségeiben, előtte a végtelen alföld, szülőmegyéjének síksága. Nincs messze szülőfaluja, a Berettyó patakja mellett, az érmelléki hegyek alján. E patakhoz, dombokhoz fűződnek gyermekkorának kedves emlékei. Maga írja, hogy ibolyaillat száll felé este, madarak csicsérgése kelti fel hajnalban. (*A' kívánság cz.* idillje. 85. l.) „A' violák és szagos virágok illatozása között

¹ *Szentjóni Szabó László maradványai.* Kézirat a M. Nemz. Múzeumban.

² *Balogh Ferencz* úr, a debreczeni főiskola levéltárosa, írja hozzánk írt szíves soraiiban, hogy 1784. szeptemberében költőnket két ízben is sessió elé idézték és mindkétyszer feddésben, illetőleg pénzbüntetésben részesítették.

húnyom-bé az én szemeimet és a' rigók, 's fülemilék éneklése serkent fel engemet, hajnali nyúgodalmamból. Édes reményekkel tölti el a virágzó fák látása és elszomorodik, mikor „az éj-szak lehell, egy híves éjszaka vastag dérrrel harmatozza-meg a' virágokat. (A' dérhez. 99. l.) Mikor beleún a tanításba, kinéz az iskola kertjére. A „természetnek látása meg-vidítja“ (A' kert N.-Váradon. 100. l.) és ábrándokat sző maga elé arról az időről, mikor majd szülőfalujában békésen, nyugalomban éldegélve megvonúlhat. Nem kerülí a társaságot, vannak jóbarátai, velők kellemes órákat tölt. Elhatnak hozzá a modern eszmék és nemcsak, hogy egész életmódja rousseaui elvekre vall,¹ hanem itt-ott maga is beáll ez eszmék apostolának és hirdeti az emberek teljes egyenlőségét. „Ha mikor egy paraszt mellettünk elmegy, ki a' maga tzimereit vállalán vivén, visszatér munkájához, egy két jó szó, egy két pohár bor által, melyek az ő nyomorúságát szenvedhetőbbé teszik, meg-örvendeztetem az ő szívét 's belső részeimnek megindulásába, örömmel mondom magamba: Ember vagyok én-is.“ (A már idézett A' kívánság cz. idill és még az utolsó bekezdés is.) „Az isten boldogságra teremtett mindent a' természet kevéssel meg-elégszik — és ki az, a ki így él?“² Halvány reminiszcencia ugyan; de azt bizonyítja mégis, hogy a kor terjedő eszméi költők lelkét is magukkal ragadták. Rousseau hatás alatt az emberszeretetről énekel. (Az emberi Szeretetről. 57. l.)

Ki szeretné az életet
Ott, hol nints emberszeretet?
A hol a siró kisdedeket
A' meggörbült ősz fejeket
Érzés nélkül tekintette,
A' ki tsak elment mellette.

— — — — —
Mutass Uram! egy kietlent,
Hol ne lássak illy Hitlent!

Költeményei végén közölt, prózában írt, poétikus idilljeiben is ezek a gondolatok nyilatkoztak, tehát azok minden bizonynyal váradi éveiből valók. Rávall az idillek hangja, melynek boldog elégedettségét csak itt-ott szakítja meg egy-egy sóhajtás, mint pl. A' kívánságban, a melynek menete emlékeztet a horatúsi *Beatus illere*. De még ennek a végső, keserű sorain is, melyekben a sors, a' szerencse áldozatának mondja magát, áttör a remény, hogy lesz idő, a mikor minden szerény kívánsága teljesül.

Másutt még tárgyilagosabb. Így a *Panasz* című dialogusban. E Nagyváradon írt, egyszerű, folyékony de szentimentális, távolról sem drámai élénkségű párbeszéd, prózájában érezhető ritmus lüktet. Néhol szinte bibliai stílusa van és e tekintetben az első ily munka irodalmunkban. Gyönyörű gondolatrítmusa bizonyítja, hogy ez a művészieség tudatos. Ebben az idillben meg regénytöredékében² Szabó László

²¹ *Emil, vagy a nevelésről*, id. kiadás, 627. l. „A ki jó példával akar másoknak szolgálni, annak a falusi csendéletben kell, hogy örömet találja, az embereknek ezen békés, természetes életmódjában, mely a romlatlan szivekre oly varázshatással van. — — — Mit kell tenni, hogy e boldog korszakot visszaidézheszük? Csak egyetlen egy dolgot, de az lehetetlen: szeretni kellene azt.“

²² *Első Mária magyar királynak élete. (Régi magyar történetek.)* Magyar Museum, 1789/90. 2. és 3. negyed.

* A' Kívánság című Rousseau-kompiláció (Emil, W. Erny vége) Rousseau-jelölést még azot a „Történet R... Munkáiból,“ amelyeket a Kassa-i Magyar Museumban jelölt meg és amelyeket a Toluj-vid. Rabenstein-fővárosi könyvt. közl. (188-195. l.) — U.é. a Magyar Part. 1906. évf. ban megjelent.

a próza mesterének mutatkozik. Sokat keresgélünk, nincs-e fordítással dolgunk? De eredmény nélkül. Ugy látszik, a párbeszéd írására *Brückner*nek egy dialógusa adott indítékot,¹ mely *Voss* *Musen-Almanachjában* 1777-ben jelent meg *Die klage Dina's* czimen. Egy szerelmes pár andalog egy korán elhunyt zsidólány sírjánál. Siratják az ott nyugovó Dinát, ki szerelme miatt halt meg. Alapeszméjében egyez vele Szabó idillje is: Laura, a menyasszony, vőlegénye sírján kesereg barátjának, hogy azt a „hozzá való hív szerelem ölte-meg“² Itt-ott mintha érezhető volna is *Brückner* hatása:

Szép volt az én barátom, mint a' legszebb tavaszi nap, fejr az ábrázatja, mint a patyolat' liliom; piros az ortzája, mint a szederjes rózsa; 's el-múlt, mint a nyáron lengedező szellő el-elmulik a vetések közt.

Nem-fog téged látni ez a' mellyék, mellynek ékessége valál; és gazos fűvek fogják bé-nőni a' mi sétáló-helyeinket.

Laura beszédje, hangja a német irodalomban gyakori, megvan *Wieland*nál és megvan *Novalis Hymnen an die nachtjában*, mely 1799. telén íratott. Ugy látszik, mindezek közös hatásra vezethetők vissza, a bibliára. Szabó jó kálvinista volt, bizonyára gyakorta forgatta az írást, *Novalis* pedig és a romantikusok, főleg *Friedrich von Schlegel*, *Schleiermacher* munkálkodásuk első éveiben, sokat foglalkoztak a vallás bölcséletével.

Szabó ez idilljének közvetlen hatása látszik *Vörösmarty*n. Sem *Toldy* nem említi *fortissimus viréről*, sem *Gyulai Pál*, hogy *Vörösmarty Szentjóni Szabót* olvasgatta. Bizonyítja ezt azonban *Vörösmarty* legszebb elégiája: *A Kis gyermek halálára*. A költemény bibliai stílusa szintén lehet a biblia hatása, sőt valószínűleg keresett stílus, de mindenben emlékeztet Szabóéra. Kétségtelenül mutatják azonban a hatását *A' panasz*nak és *Vörösmarty* költeményének következő párhuzamos helyei:

Ah, mikor lesz reggel a' sírba, hogy azt mondjuk a szunnyadozónak: serkenj-fel!

De ne háborgasd a halottak nyugodalmát haszontalan kiáltásokkal.

Szép volt a' Télon halála és tsendes. Mint mikor egy kis nyári napon mosolyogva száll-alá a' vidám nap.

Ki mondja meg néked, hogy reggel van? Ah Ki fog téged megint fölkelteni?

De fájdalom ne bántsa hamvadat.

Mulásod könnyü volt és tiszta, mint Az égbe visszaröppenő sugáré.

*Vörösmarty*ban, ha talán nem volt is forrása, de az olvasottnak, vagy esetleg valamikor kívülről tudottnak némi reminiscenciája élt.

Szabó stílusa ebben az idilljében is olyan egyszerű és kedves, mint későbbi munkáiban. Természetes, ha nem tetszik *Döbrenteinek*, ki elismeri az idillekről, hogy „Szabónak lett volna lelke ahhoz, de — szerinte — a' ludaskása, a' sok igen köz kifejezés elcsúfítja“.² De azért *Döbrentei igazságáról* nem győződhetünk meg, mert költőnk idilljei közül nem egy elveszett.³

¹ *Musen Almanach für 1777. Herausgegeben von Joh. Heinr. Voss. Hamburg, bey L. E. Bohn. 43—50. l.*

² Levele *Kazinczyhoz*, 1811. június 19. Kétségtelen, hogy itt *Szentjóni Szabó*ról van szó, a kinek többször idézett *A' kívánság* című idilljében van egy ilyen mondat: „danolok szedőimnek szüreti énekeket; meg-fogom a' tsomoszló-ja végét és eszem velek ludaskását“.

³ Levele *Kazinczyhoz*, 1809. július 14. Éppen *Döbrenteitől* tudjuk, hogy „a' kis 14-éves *Wesselényi*“, kinek „mély, lány érzés, jó szív, tűzes ész formálja karak-

Szabó idilljei költészetének egy új világába: a pásztorköltészetébe vezetnek, hol Gellert hatott rá legjobban. A pásztorköltészet csalóka képeiben ő is a falu világát látta, a csöndes megelégedését. A húsz éves Szabónak jól esett látnia, mikor magárahagyatva künn volt az életben, hogy körülötte csupa elégedett, boldog ember él. Ő legalább ilyennek képzelte környezetét. A hegyek közé, elrejtett völgyekbe nem Horatius szatiráinak kapzsi, szájas városi embereit gondolta, hanem a német schäferspielek jámbor, együgyű szereplőit. Sem az ifjú költő, sem Gellert és kora nem vették észre, hogy ezek nem igazi pásztorok. Pedig a *Pántlikáról*, Szabó László Gellert fordításáról, is csak három külsőség mondja meg, hogy pásztorokkal van dolgunk: először a nevek, — mert Phillisnek, Montánnak, Myrtillnek vagy Daphnenak Teokritos óta csak az idilli pásztorokat hitták; azután a szín, a mely bizonyára (pontosan nincs jelezve), a rét vagy a mező; és végül, hogy két izben juhokat emlegetnek. Külömben azonban éppen olyan pásztorruhába öltözött polgárok ezek, mint Faludi pásztorai, vagy mint a milyen pásztorruhába öltözött arisztokraták a XV. Lajos korabeli festmények pásztorai. De azért Gellert kora és most Szabó, mikor ezekben a kedves, könnyed játékokban elmerült, elfeledve az élet mindennapi gondjait, elhitette magával is, hogy vannak ilyen tisztaelkű, jámbor, önelégült emberek, akik társasjátékot játszanak, tejet isznak, őrzik a nyáját — és ebben az életmódban keresik az élet boldogságát. Irodalmunkba elkésve hatolt ez a naiv hazugságaiban is kedves műfaj, mely német hazájában nemcsak hosszú időn át sok embert meghatott, — hanem a német polgári dráma fejlődésére is sok tekintetben befolyt. Mire hozzánk eljutott az embereket nálunk is már a franczia forradalom eszméi foglalták el, melyek nem túrték meg maguk mellett a rokokó és a barokk-ízlés szép hazugságait. A Gellert-fordítás irodalmunkban maradandó hatás nélkül hangzott el.¹ Szabónak azonban jólesett nagyváradi magányában továbbszövegetni rousseaui álmait, továbbirogatni a pásztoréletről, Daphnéről, Phillisről és Chloéről együgyű, gyöngye versikéket. A kornak nem éppen elkényeztetett olvasói aligha gyönyörködtek ilyenféle rímgyakorlatokban (másoknak alig is nevezhetjük ezeket):

Ó örökké szerencsétlen lígetek!
Mellyeket én soha sem felejtetek!

— — — — —
Ott esett az hogy egy őszi időben
Daphnét, a' szép Daphnét láttam elsőben:
Ott esett az, hogy egy halmon le-felé
Félénk eróm gyenge testét emelé.²

— — — — —
Chloé! ne fuss tőlem, te durtság Gyermeke!
Haszontalan bujkálsz, mert nálad termék.

terét, Szabó László és Gessner idyllumait“ szereti és „az elsőből sokat tud betéve“. Minthogy pedig Szabónak mindössze néhány idilljét ismerjük, ezekből tehát sokat nem tudhatott Wesselényi kívülről, nagyon valószínű, hogy itt elveszett költeményekről van szó.

¹ L. szerzőnek *Szentjóni Szabó Gellert-fordítása* cz. értekezését. Egy. Phil. Közl. XXX. évfolyam.

² *A' szerelmes pásztor.* 54—55. l.

A'ba fogadott volt ma Chlóé velem
 Hogy ha ő el-buvik, én meg nem lelem:
 Meg lett a' fogadás négy erős tsók alatt,
 Én rá-is találtam, de ő el-szaladt.¹

Helyzetváltozataiban (*Cloe' bús estvéje*. 68. l. *Eggy ifju [a' jegy vissza-adáskor]*. 40. l.) sincs több élénkség. Mintha csak Werther keserveit hallanók újra: magános panaszok, bús sóhajtasok meg örökös könnyhullatás, — egyre meg egyre ilyenféle sorok:

Te halvány Hold' bús világal!
 Légy könnyeim' bizonysga!

 Itten sírok én szüntelen.

Nincsen ezekben a versekben semmi báj, semmi hangulat, érzékenyek, korszerűségüket már megjelenésük idején is régen elvesztették, bennök a természeténél fogva szentimentális költő apró bánatainak ad burkoltan kifejezést. Költészetének fejlődésére azonban jellemzőek és ez oknál fogva fontosak.

Versein nyomot hagynak a paszturrelek, a szabadabb elvű francia eszmék és halvány emlékként a latin költők. Egészségesebb irányt azonban csak akkor vesz Szabó lírája, mikor egyrészt az esztétikailag jobban kiművelt újabb német irodalmon finomúl, másrészt az élet apróbb örömeit énekli, a miket barátai és szerelmei szereznek neki. Barátság, szerelem élénkítik nagyváradi csendes napjait. Az idilli, de csak képzelt, boldogságot az igazi életnek tisztavirágos örömei váltják föl.

Talán nemesi családja régi ismeretségét ujítja meg, vagy Váradon ismerkedik meg későbbi jóbarátaival, — költeményeiből mindenesetre elég széleskörű ismeretségre következtethetünk. A Magyar Museum szerkesztőin kívül nem egy munkatárssal is jóbarátságot köt.² Gyakran találkozik a két Dobozy-testvérral, a kiknek Vajdán és Kísszántón, (Biharban, Nagyvárad közelében) birtokuk van. Az idősebbiknél, Dobozy Mihálynál, sokszor jár látogatóban. Szeret Dobozy nál lenni; elfoglalatoskodik kertjében, ültetget, ápolja a fiatal fákat. (*A' tser-fa*. Huszár Hadnagy Dobozy Lajoshoz. 21—22. l.)

Igaz barátira lel itt a fiatalabbik testvérben, a vele egykorú pajtásban, Dobozy Lajosban, a ki csakhamar huszárhadnagygyá lesz és a török ellen táborba száll. Tiszteletére mársot, — vagy mint Szabó nevezi: — indúllj-dalt ír. (*Indúllj-dal*. Dobozy Lajoshoz, [midőn először táborba ment]. 1—3. l.) Étlénk érdeklődéssel kíséri sorsát a török háborúban — és József császár e harczi most már nemcsak hazája, hanem barátja iránt érzett szeretete miatt is érintik őt. A martinestyei győzelem³ örömeire költeményben dicsőíti Kóburg herceget, (*Herceg Kóburg' győzedelmére Martinestyénél*. 1789. 29. l.) újjongással fogadja Belgrád megvételének híret (*Belgrád' megvételére*. 65—66. l.) és Kóburg és Laudon ünneplésében a közérzületnek ismételtlen kifejezést ad. (*A Kóburg' győzedelmére és Belgrád' megvételére*. 65—66. l.):

¹ *A' Fogadás*. 56. l.

² Aranka Györgynek pl. így ír Batsányi 1793-ban: Szentjóbi Szabó László — — aminap itt lévén Kassán, emlékezett, hogy van szerencséje személyesen ismerni kedves barátom uramat.

³ Itt esett el tudvalevőleg Dayka Gábor egyetlen fitestvére.

Koburg és Laudon éljenek!
Ezt mondják ifjak 's vének
'S arany Oszlopot tégyenek
E' két Vezér' Nevének.¹

Az idősebbik testvérrel, Mihálylyal, ezalatt továbbra is tartja a barátságot, nyarankint is eljárogatnak egymáshoz és mire őszre fordul az idő, levelezéssel ápolják a jó viszonyt. A hős őszi napokban türelmetlenül várja Dobozy leveleit és mikor azok elmaradnak, szép költeményben inti meg barátját (*Dobozy Mihályhoz*. 43. l. *A' haszontalan várakozás*. 63. l.):

Hidegen fújnak a' szelek
Dér szokott jární éjjel,
Sárgúlnak a' fa-levelek,
Misú! 's húllanak szélyel.

Halni készül a' természet
Érzékenységét veszti --- ---

Misú! tán a' természettel
Erántam meg fogsz halni,
Hogy leg-kiszebb felelettel
Sem kívánsz vigasztalni.

Lassankint, talán a Dobozy-testvérek útján, alkalma nyílik a megye arisztokráciájával is megismerkedni. Meglátogatja a Teleki- és a Haller grófokat. Ez utóbbiak nagyon megkedvelik és szüretükre is meghívják, Telegdre. Szabó László enged a meghívásnak és az özv. Haller Péternénél és Haller Jánoséknál eltöltött szüret egyik legkedvesebb emléke marad, melynek két tréfás költeménnyel is adózik. (*A nagy szüret Telegden*. 35—36. l. — *A' bús puttonos*. 50—51. l. Az előbbinek érdekessége, hogy Szabó László egyetlen refraines verse.) Egészen otthonosan érzi magát a grófi családnál. Eltréfálózik a két ifjú gróffal, Jánossal és Lászlóval, udvarol a házi kisasszonynak, Klára komtessznek, a ki a szüretelésnél költőnk pallérának szegődik be: „puska fél-vállán, szoknyás gavallér“. Elmulatozik a szedőkkel, a cselédséggel is. Még mikor Váradra visszatér, akkor is sokat gondol a szüretre. Szinte nem is hiszi el, hogy már vége a kellemes óráknak és puttonyát keresi, de a puttony nincs sehol.

Pedig én a' puttont szerettem,
A' vállamra szépen fel-vettem,
És a' midőn meg volt már telve
A' kádhoz vittem énekelve
A' szedőket is én biztattam
'S vig szívvel dolgoztak alattam.

Talán még édesebb emlékeket visz haza a szüretről, miki, ha később fájdalmas órákat szereztek is neki, néhanapján mégis boldog reménnyel töltötték el lelkét. Ha föltevéseink nem csalnak, erről a szüretről datálhatjuk költőnk első olyan szerelmét, melynek már verseiben is nyoma van. A szüretelő vendégek közt van egy leány, a ki költőnk

¹ Vajjon keserű gúny-e, aulikus hítség, vagy diplomácia, mikor a bihari magyar fiú így énekel:

Belgrád! --- ---
A' Császári tzimereknek
Helyt engedsz utólyára!

verseiben *Comtesse Czili* néven említ és a kinek nevét a jegyzetben is csak * *Czeccziliának* mondja. Hogy az a lány, a kihez Szabó szerelmes költeményei szólnak és jövőjéről festett ábrándjai fűződnek, költőnknel magasabb rangú családból származott és számára talán elérhetetlen volt, azt költeményeiből tudjuk.¹ Ha ehhez azt a titkolózást vesszük, a melylyel Czeccziliáról beszél, meg tudjuk azt, hogy a pásztornevek mellett itt-ott használt *Czenczi* név is a Czeccziliának lehet egy Kazinczytól tanult változata, — akkor semmi sem szól az ellen, hogy a telegdi szüret Czili komteszében keressük költőnk szerelme tárgyát. Vele enyeleg talán, mikor Chlóéval játszik, rágondol, mikor Phillishez írja verseit. Örök emlékül teszi el a szekfűt, kedvesének a „leg-első adományát, (*A' Szek-fű.* 69. 1.) a melyet *Phillis* kebléről kap . . . és ezentúl a szekfű kedves virága.

3.

Baráti körben, szerelmi ábrándok, remények és tervek, apró öröök közt így telnek a nagyváradi évek. Mig élete mind változatosabb és kellemesebb, lassanként nevét is megismerik. 1787-ben a *Magyar Múza*, Szacsvai Sándor folyóirata, közli először Szentjóbi Szabó verseit, — és a csakhamar meginduló kassai *Magyar Museum* dolgozótársai között állandóan ott szerepel. Nevét mindjobbán megismerték és Szabó maga is megismerkedik a Magyar Museum szerkesztőivel és munkatársaival. A triászából különösen ketten hatnak rá, Batsányi és Kazinczy, kinek költészete nem áll ez időben Szabóénál magasabb színvonalon. Vele melegebb barátságot soha sem kötött.² Kazinczy útbaigazításokat ad, hogy kit vagy mit olvasson, könyveket küldözget neki³ és fölhívja figyelmét egy-egy versre. Ha egymáshoz jobban nem közeledtek, annak oka bizonyára a Magyar Museum másik szerkesztője, Szabónak testi-lelki jóbarátja, a nála jóval idősebb Batsányi János. Batsányi tudvalevőleg csakhamar összevész szerkesztőtársaival és főleg Kazinczynak nagy ellensége lesz. Valószínűleg ő gátolja meg, hogy Szabó László és Kazinczy, ki pedig mindenkit szives barátságába fogad, ha az az ő esztétikai elveinek hódol, jobban megbarátkozzanak.

¹ *A' szerelmes Pásztor cz.* már idézett költeményben így énekel:

Nagy Istenek! — — —
Ti, kik hívségemet tudjátok,
Daphnének tudtára adjátok!
Hogy nagy neve's kintsei között
Szivem egyikbe sem ütközött.
De szelidségét, jámborságát,
Tiszta szive' erányosságát,
Ártatlan szeme' tekintetét
Ember-szerető természetét,
Mind az imádásig tisztetem.

És ugyanott:

Bátor a gyümölcsök magosok,
Melyekhez hasztalan kapdosok.
Bár látom Daphne gazdagságát,
S szegény sorsom alacsonyágát stb.

² Egy 1792. szept. 15-én kelt levelében is még így szólítja meg Kazinczyt: *Tekintetes Inspector Ur!* és mellékelt verseihez *alzáttal akludál egy kérdést.*

³ Kazinczy levele Csokonaihoz; Érszemjén, 1803. márcz. 2. „*Batteuxmet Szabó Lászlónak adtam (a' ki Kufsteinban. october 10. 1795. halt meg, sub. Nro 9)*“

* *Batsányi is fordít Jacobinból. Ed. Tóth M. L.*

Szabó ugyan később, a kilenczvenes évek legelején, Kazinczy *Orpheus*-ába is dolgozik, de leghívebb barátja Batsányi marad.

Barátságuk kezdetét a Magyar Museumtól datáljuk, az fennmaradt Szabó haláláig és egyike irodalomtörténetünk legszebb jelenségeinek. Batsányi, a ki ekkoriban férfi-kora javát éli, megható gyöngédséggel viseltetik a lányos érzékenységű gyermek-ifjú iránt. Meghívja Kassára, hól Szabó csakugyan sokszor meglátogatja őt. Fölkeresi leveleivel és fáj neki, ha Szabó nem válaszol neki pontosan.¹ A sors úgy hozta, hogy később együtt szenvedjenek Kufsteinban és mire Batsányi kiszabadult, Szabó, kire ekkor vártak az élet legszebb örömei, halott volt. Barátságuknak emlékét Batsányi híven őrizte.

Szabó költészetére Batsányi főleg új eszméivel hatott. De ő is azok egyike, kik Szabó figyelmét mindjobban ráterelik a német költészetre. Verseghy és Ráday Gedeon sem maradtak hatás nélkül Szabóra. Verseghy meleg szeretettel viseltetik iránta,

— — — — — kit tanulmányai
Jónak, nemesnek szíve, szerelmei
Szelidnek, — ah boldogtalannak
Tett egyedül az agyas szerencse.²

Ráday pedig avval a jóakaró pártfogással, mely őt helyesen jellemzi, szívesen fogadja birtokán, péczeli kastélyában, mikor ott később Szabó meglátogatja, (*A' péczeli Kert* cz. költeménye. 80. I.) elbeszélget vele az irodalomról, megmutatja neki könyvtárát, kertjét és Szabó nem győzi bámolni a gróf nemes passzióit.³

Négyük közül valószínűleg Kazinczy tereli figyelmét a német költészetre. Már 1782-ben sokat foglalkozik Klopsótock *Messiasával*⁴, majd a Stolberg-testvérek költeményeit szereti meg és lassankint egészen ennek a holdvilággal, tavasszal, könyhullatással telt, szentimentális, ábrándozó költészetnek a hatása alá kerül, a mely Voss és Goeking *Musen-Almanachjában* ér tetőpontot. Ha Németországban a formai és nyelvi szépségek miatt ezt az irányt méltányoljuk, nem szabad kicsinyelnünk azt a hatást sem, a melyet a mi irodalmunkra gyakorolt. Veszülésünk fejlődésében fontos szerep jutott ennek a hatásnak, de azonfelül nagyon fontossá vált a *Musen-Almanach* költői iránya Szentjóni Szabó Lászlóra. Kivonja őt Gellertnek és a korszerűségét vesztett pásztorköltészetnek hatása alól és így a divatos költőknek hódolva, költészete korszerűbbé válik. Előbb csak átdolgoztatja német költők műveit, azután maga is próbálgatja verseiben a *Musen-Almanach* költői irányát követni.

Átdolgozásai között érdekes az a vers, a mely költeményeinek első kiadásában *Glycerium Vielandból* czímen jelent meg (30—31. I.)

¹ Egyik legszebb versét, a *Hazafiúi aggodást* Szabó Lászlóhoz intézi:

O, te kinek jeles elméjét örvendezve csudáltam,
Még mikoron csak távolról hallok vala Músád
Szivreható dalait; te, *hiben végtére veszélyes*
Pályafutásom alatt elszánt hű társra s barátság
Tisztiben a legjobb, legigazb emberre találtam, stb.

² *Szentjóni Szabó László halálára.*

³ *Váczy János* idézi Ráday életrajzában Kazinczy *Pantheonjából*, hogy Weingand pesti könyvtárús „Rádaytól magától annyit véve be, mint vásárlóitól egyetemben.” (Gr. Ráday G. összes művei. Budapest, Franklin, 1892. II. I.)

⁴ *Czeizel János* idézett értekezése.

és a melynek eredetijét Wieland *próza*i munkái közt, a *Nachlasz des Diogenes von Sinope* című elbeszélésben találtuk meg. (Nachlasz des Diogenes von Sinope. Aus einer alten handschrift. XXXI. — *Wielands Werke*, Berlin, Gustav Hempel. 24. k., 45. l. — Az egészzet Kazinczy fordította később magyarra: *A Szinopei Diogyenesnek Dialogusai. Ir. Wieland, for. Kazintzi Ferentz*. Pest, 1794.) Ennek a 31. fejezete így hangzik:

Sie ist nicht mehr, die zärtliche Glycerion — mit ihr verlorn ich alles, was ich noch verlieren konnte. / Ihr grab ist das einzige stück boden auf der welt, das ich *mein* zu nennen würdige. / Niemand weisz den ort, als ich. Ich habe ihn mit rosen bepflanzt, / die so voll blühen wie ihr busen und nirgends so lieblich düften. / Alle jahre im rosenmonde besuch' ich den geheiligten ort. / Ich setze mich auf ihr grab pflücke eine rose — „So blühest *Du* einst!“ denke ich / — und zerreisse die rose und verstreue die blätter auf dem grab' umher. — Dann erinnr' ich mich des süßen traums meiner jugend, und eine träne, die auf ihr grab herabrollt, befriedigt den gellebten schatten. (A vonalkák a Szentjóni Szabó versében megfelelő strófát jelzik.)

Ennek az érzékeny részletnek (L. u. ott a következő bekezdést: Wenn ihr nicht gerührt seid, so ist es meine schuld nicht.) nagyon sikerült átdolgozását adja Szabó László verse, a melynek egyik-másik strófája költőnk egyik legsikerültebb alkotásai közé tartozik:

— — búsult szívem unalmába
Rózsát vévén kezembe:
Így virágzál hajdanába!
El-gondolom lelkembe.

'S széllyel-tépvén leveleit
Sírjára hintegetem,
'S ifjúságom örömeit
Könnyezve emlegetem.

Overbecknek egy költeményét, a mely *Der knabe an ein veilchen* címen jelent meg és a teljesen elfeledett költő gyermekversikéinek sorába tartozik, elébb *A' rózsához* címen fordítja le, (Magyar Museum 1788/89 3. negyed.) majd *A Czenczi rózsája* (12. l.) címmel (Voss, *Musen-Almanach*. 1788. 193. l.), a fordítást. mint eredetijét veszi föl gyűjteményébe. Pedig csak egy pillantást kell vetnünk Overbeck költeményére és kitétnik, hogy tényleg annak átdolgozásával, bár nagyon szabad átdolgozásával van dolgunk.

Blühe, liebes veilchen,
Das ich selbst erzog,
Blühe noch ein weilchen,
Werde schöner noch!
Weisz du, was ich denke?
Lotten zum geschenke
Pflück' ich nächstens dich.
Blümchen, freue dich!

Fakadj piros rózsá fakadj tsendesen *)
Kellemes illatod' hintsed kedvesen
Mert a'ra tartalak,
Hogy másnak adjalak
De tudod-e kinek?
A' szép Czenczinek.

Lotte, muszt du wissen,
Ist mein liebes kind!
Sollt' ich Lottchen missen
Weinet' ich mich blind?
Lotte hat vor allen
Kindern mir gefallen,
Die ich je gesehn;
Das musz ich gestehn!

Czenczi kedves gyermek, szívemnek fele!
Ót ha el-veszteném, meg-hálnék bele.
Más ha mást kedvellett
Nékem Czenczi kellett
Czenczit úgy szeretem
Mint az életem.

Ezután Overbecknél három, nagyon naiv strófa következik, (a melyeket Szabó nem dolgozott át) és végül az utolsó:

*) Lehetően itt hallani aztán gyöngyösi gyöngyösi sonettokat és madáréneket. Az utabbi koroktól kezdve akkoriban nem voltak be a zó tartományba; hanem azelőtt helyett a felig slak, felig met met morora dalolá waltzokkal; „Isan hozzá, te csendes ház.” — Gyöngyösi, Minden, meg Rád van nem. — „Fakadj piros rózsá fakadj tsendesen.” Jóbai, Ne nyulj hozzá.

Aber du, mein veilchen
Sollst für Lotte seyn!
Blüh' nur noch ein veilchen
Hier im sonnenschein
Bald will ich dich pflücken,
Ihre brust zu schmücken.
Ach dann küsst sie dich,
Und vielleicht auch mich!

Teremj kis fa teremj! sokat 's szépeket,
A' szép Czenczi nagyon szeret titeket.
Czenczi azt szereti
Ha az öltözeti
Tele van rózsával
Rózsa szagával.

Oberbeck versikéjéből ekként Szabónál egész kedves szerelmes vers lesz. Kevesebb ügyességet árul el egy másik átdolgozásban, a mely az 1791-iki versgyűjteményben jelent meg, ugyancsak eredetinek feltüntetve, *A' poëta* czimen (41. l.). Pedig itt Jacobinak, az egykor sokra tartott költőnek (1740—1814) *Nach einem alten liede* (Voss, Musen-Almanach 1783. 22. l. — *Johann Georg Jacobi's* sämtliche werke. Zweite rechtmäßige, verbeszerte und vermehrte auflage. Zürich, bey Orell, Füzli, und Comp. I—VII. [VIII. biogr.] 1807—1813. III. köt. 50. l.) című költeményével van dolgunk, az előbbinél valamivel hívebb átdolgozásban. A német eredetit jól ismerte kora és rezignációs sorait, a melyek megzenésítve, köttával jelentek meg, sokat énekelgették a XVIII század végének Lottchenjei:

Sagt, wo sind die veilchen hin
Die so freuding glänzen,
Und der blumenkönigin
Ihren weg bekränzten?
Jüngling, ach! der lenz entflieht;
Diese veilchen sind verblüht.

Hol vagynak a' violák
Mellyeket nem régen
Én és némely Leánykák,
Szedtünk a' térségen?
Ó ne-keresd hijába
Mind el-húllott magába!

Sagt, wo sind die rosen hin,
Die wir singend flückten,
Als sich hirt' und schäferin
Hut und busen schmückten.
Mädchen! ach, der sommer flieht,
Diese rosen sind verblüht.

Hát a' rózsá hova lett
Ki-nyílt levelével,
Melly minden virág felett,
Szebb piros színével?
Ó ne-keresd hiába
Mind el-húllott magába:

Itt ismét két strófát kihagyott Szabó. Ráday Gedeon teljesen lefordította ezt a költeményt. (id. kiadás 62—63. l.) Azután következik:

Sagt, wo ist das mädchen hin
Das, weil ichs erblickte,
Sich mit demutvollem sinn
Zu dem veilchen bückte?
Jüngling! alle schönheit flieht:
Auch das mädchen ist verblüht.

Hát L'ánykánk hová lettek
Barna-szín hajokkal
Kik az-előtt fénylettek
Eggyénéhány napokkal?
Ne keresd békételen
Mind el-hóltak hirtelen.¹

¹ Ráday fordítása, a mely hívebb és sok helyen poétikusabb, itt visszatásítónan prózaivá lesz:

Kérdés: Hol ama szemérmes szűz
Ki, mint észrevette,
Hogy megláttam, lehajolt
S elpirult mellette?
Felelet: Nem pirult el többször ő,
Mert elvitte a himlő.

Sagt, wo ist der sänger hin,
Der auf bunten wiesen
Veilchen, ros' und schäferin,
Laub' und bach gepriesen?
Mädchen! unser leben flieht:
Auch der sänger ist verblüht.

Ha titeket kérdenek
Hol van poétátok?
Tsak régi nótám' e'nek,
Fiúk danoljátok!
Ne-keresd haszontalan
Meg-hólt a boldogtalan.

Lassankint Szabó egészen bekerül a *weilchen, ros' und schäferin, laub' und bach* költészetébe.

Panasz cz. idilljének és Brückner *Die klage Dina's* cz. dialogjának rokonvonásaira már rámutattunk. Mirabeau sírjáról ír Pfeffel.¹ — Szabó így ír *a' franzia nemzet-gyűlés' előülölje halálára*:

Le-dült tornyai közt Páris városának,
Omladékaiból köz-bóldogságának
Épített Frantz-Ország egy oszlopot sírva,
A' Mirabeau' neve ere van fel-írva!

Popenak egy költeményét dolgozza át Bürde *Der sterbende christ an seine seele* czímen (Musen-Almanach 1793. L. a 61. sz. jegyzetet.), *A' haldokló Keresztény* czímen ír Szabó költeményt. (174. l.)

Ha a Magyar Museumot, Szabó költeményeit és a Musen-Almanach köteteit végig lapozzuk, nem egy azonos tárgyú és hangú költeményre találunk.

Valószínű, hogy más költeményei forrására is rámutathatunk. De már ezek a példák is bizonyítják, hogy — leginkább talán Ráday útbaigazításai szerint, ki maga is inkább csak fordítgat és kinek egy fordításából Szabó jelégjét is vette² — költőnk teljesen ebbe a légkörbe került, melyben költészete legmagasabb fokra emelkedik.

Dalok a reménységhez, a holdhoz, a tavaszról, a reggelről: mintha csak a Musen-Almanach tartalomjegyzékét lapozgatnánk végig. Ezeket a verseket az elébbiektől az érzelmek igazsága, mélysége különbözteti meg. A sokszor naiv kis versekben megkapó az őszinte érzés. Szabó lírája éppen ebben különbözik Kazinczyétól és sokszor Daykától, kiknek költészetét *Toldy* helytelenül emeli Verseghy és Szabóé fölé.³ Leginkább pedig a természet szeretete az, mely őt kortársaitól megkülönbözteti. Szabó nemcsak látja, hanem meglátja a környezetét. A természet szépségeit nem mások mutatják meg neki: azok bámulatában nőtt föl.⁴ Igaz szívből örül, ha a tavasz közeledik,

¹ Pfeffel költeménye (*Auf Mirabeau's Grab*) ugyancsak az 1792-iki Musen-Almanachban jelent meg, de, a mi ekkoriban gyakran előfordult, úgy lehet előbb már máshol is napvilágot látott.

²
Ámbár gyenge illatotskám
Nagyon messze nem terjedhet,
'S nagy mellyéket bé nem tölthet:
Tág lessz nékem egy kis környék,
Ha bé tölti illatoiskám.

V. Ö. Ráday munkáinak idézett kiadásában 75. l. (*A violácska és a rózsa*. Rudolphi után.)

³ Id. művében a 137 lapon: „Classicitásra emelkedve messze túlhaladták mindezeket (t. i. Barczafalvi Szabót, Rádayt, Verseghyt, Batsányit és Szentjóni Szabót) Kazinczy Ferencz és Dayka Gábor.“

⁴ Erre már *Prónai Antal* kis dolgozata is figyelmeztetett (*Futó csillagok. Szentjóni Szabó László*. Magyar Szemle, 1897. 10. sz. 111. l.) „Vonzódása a természethez minden írásában szembeszökő s költeményei közül is azok a legszebbek, melyekben a természetet . . . éneklí meg.“

ha a fák rügyeznek és költészete szinte otthonosan érzi magát a természetben, vagy ha a természetről kell énekelnie.¹ Vegyük még hozzá az emberek iránti szeretetét és bizalmát, melyet egyrészt a falu életében, annak közvetlenségében, másrészt a pásztorjátékokban és az egyre terjedő fölvilágosult eszmékben tanult, akkor megkaptuk Ifrájának minden motívumát. Ért a megfigyeléshez és ha hangulata kissé elkeseredett, bölcselkedik. Témája ilyenkor többnyire az emberek boldogsága és boldogtalansága.² Vigasza — ellentétben a *gesunder menschenverstandot* hirdető berliniekkel, csakúgy, mint a hainbund hirdeti: isten, a ki „erejével a' rosszból jót 's édeset“ tesz.³ Hangja a legközvetlenebb.⁴ Egyszerű, itt-ott kissé színesebb, mindig őszintén meleg. Ez a közvetlenség talán az oka, hogyha versei néhol ellaposodnak: kerüli az emelkedett hangot, a nélkül hogy keresetten egyszerű legyen és így egészen prózaivá válik.⁵ De ez a ritkábbik eset. Legtöbbször élvezetes, költői, szép. Emeli hangjának érdekességét egy új motívum: a népiesség. Első nyomait a telegdi szüretről írt versein kívül ott találjuk heroidjának⁶ végsoraiban:

Ó ne hagyj elvesznem, küldj egy kis tsónakot
Fáradt galambodnak nyisd meg az ablakot,

vagy A' *Sóhajtás Phillishez* (44. l.) cz. versében, a melyben ilyenféle népies reminiszccenzciára akadunk:

Phillis! Phillis! kedves lélek *
Érted halok, érted élek!

v.ö. Csokonai, *Aratóbortos*
Kulacsával.

Tetőpontot pedig abban a költeményében ért, a mely Szabó László nevét legtovább megőrizte és a nép körében is fönntartotta, *Az eggyűgyű Parasztban*. (U. ott 16—19. l.) Ez a vers új nyomokat jelöl irodalmunk történetében. Az igazi népies iránynak első nyoma ez elbeszélő költészetünkben. Tárnya, a köznapi életnek egy naív, kedves epizódja, máig megtartotta érdekességét.⁷ Hangja utánozhatatlanul

¹ A' *Tavaszbán* így énekel, (45—47. l.)

... kedvesebb lételem,
Kedvesebb minden falat,
Kedvesebb minden ételem
Egy fakadó fa alatt!

² *Az igazi világi Boldogság*. 42. l. A' *boldog élet*. U. ott 62. l. A' *fő Boldogság*. U. ott 67. l.

³ *Jó az Isten*. U. ott 48. l.

⁴ Ha eredeti költeménnyel van dolgunk, egyszerűbb, közvetlenebb alig kell, mint A' *hírebe meg-hólt* cz. versike (U. ott 78. l.), amelyben elhagyatottságáról panaszkodik:

Ti apró, ártatlan Magzatok!
Ajtómba cziprus-fát rakjatok!
Kít — el felejtettek mindenek,
A'hoz csak cziprus-fák illenek.

⁵ L. pl. *Ifjab Sz. R. B. Gróf Teleki Imrének (midőn Exament tartott) cz.* versét.

⁶ *Zrinyi Péter, Horváth Országi Bán I. Leopold Császárhoz*.

⁷ *Bognár Theophil* (A mesék vándorlásának történetéhez, Egy Phil. Közl. 1889.) azt hiszi, hogy ebben a versben vándorló mesetárggyal van dolgunk, mert az *Eggyűgyű Paraszt* tárgy, motívumaiban teljesen egyezőleg, megvan a *Democritus ridens* cz. adomagyűjteményben is. (Második kiadás, Ulm, 1689.) Mi hajlandóbbak vagyunk azt hinni, hogy ez a gyűjtemény Szabó Lászlónak közvetlen forrása volt. A *Democritus ridens*nek ugyanis annyi XVII. századbéli kiadása forgott közkészen

egyszerű, stílusában semmi keresettség nincs. Pál bátyja ott van ma is népünkben, a falu világában. A német póstamester meg valahányszor Szabó költeményében Pál bátyát letorkolja, mindig mintha csak a Bach-korszak cseh hivatalnokai közül elevednék meg előttünk. A földesúr, jóakaró, vidéki bácsi, a ki teljesen tisztában van a körülményekkel, demokrata — akárcsak Szabó László. Mind a három örökéletű típus; leginkább persze az *eggyűgyű paraszt* az, Pál bátya: a fúrfangos, mégis eggyűgyű székely góbé mintaképe.

Ha Szabó László többi költeményét is tekintetbe vesszük, hajlandók vagyunk azt hinni, hogy ezt a népiességet is a németektől tanulta. Hiszen ott van a *Musen-Almanach* költői között a zamatos népiességű Mathias Claudius is, ki Szabó e költeményével egyforma húrokat penget; de ha ő adott is indítékot Szabó verséhez, a magában is fényesen sikerült, eredeti költemény értékéből ez a körülmény nem von le semmit és kár, hogy költőnk nem maradt meg ennél a műfajnál, a melyben mindjárt otthonosan érzi magát. Ez maradt egyetlen elbeszélő költeménye is. A mennyire mi olvassuk, oly kevéssé méltányolta kora. Ebben az időben, mikor pedig Horatiust nagyon gyorsan szavalgatják, olvassák, idézik és fordítják, éppen az ő szavára, hogy: *si vis me flere, dolendum est ipsi primum tibi, alig ügyelnek; érzelgelenek és könyhullatásra akárván bírni a wertheri érzékeny kedélyeket, anélkül, hogy maguk átéreznék költeményeiket.*

Ez a kor nem élvezhette Szabó *Eggyűgyű Parasztiát*. Ki a Szabótól megkezdett nyomon továbbhaladt, a legnagyobb magyar költői tehetség, Csokonai Vitéz Mihály sem talált évtizedeken át méltánylásra. Szabó költeménye hatás nélkül hangzott el. Nem is írt több efféle költeményt. Visszatér, vagy helyesebben: megmarad a korszerű érzelgősségnél, hódol a németes iránynak. *Nem szeretek* (70. l.) cz. költeményét vessük csak össze az elébbiekkal, különösen a pásztor-költeményeivel és máris érdekes eredményre jutunk: Szabó Gellertnek és kortársainak hangulatos, könnyed paszturrelljeiből a szentimentális hangot tanulja el, mikor pedig a göttingai költők érzelgős irányának hatása alá kerül, ezeknek verseit utánozgatva a külalak könnyedségére ügyel leginkább. Tárgyában a nagyváradi kellemes napok hatása alatt mind vidámabb, hangulatosabb, érzelmeiben könnyelmű lesz. Kiábrándul szerelméből. Nem hat rá mélyebben ez a változás. Sőt megfogadja, hogy nem lesz többé szerelmes:

Nem! míg élek, nem szeretek,
Magamat nem vesztegetem.

Majd éppen arról a tárgyról kezd tréfálkozni, amely elébb keserves gyötrelmeket okozott neki. *Az én Szeretőm* (39. l.) cz. költeményében az iránt érdeklődik, hogy melyik megyében lakik az az ismeretlen szűz, a ki szívében ürességet érez és egy ifjú után vágyik:

Ha e'be részt vészesz:
Írd meg szép Szűz, hol lakozol,
S' az enyim te lészesz.

Alig ismerünk rá költőnkre, ki még nem régen holdvilágért és

(a mi kezünkben is vagy négy kiadás fordult meg a berlini kir. könyvtárban), hogy könnyen kerülhetett egy költőnk kezeibe is. Erre a körülményre vall a *Democritus ridens* közölte adoma és Szabó László költeménye tárgyának föltűnő egyezése.

Phyllisért sóhajtozott. De fejlődése természetes. A gyermekifjú lassankint férfiúvá érlelődik, komolyabb hangú költeményei nyerne poétikus bájban, vesztenek szentimentalizmusban. Ilyen *A Sír-halom*¹ is egyik legszebb költeménye, melyben végső akaratát jelenti, hogy rózsák közt akar pihenni:

Piros rózsá bóltozatok!
Légyen sírom alattatok,
Ha el-érem halálom.
Húllott rózsák levelével
Nyugtassa porom' békével
Ama' jól-tévő álom.

Ilyen *A' Tavasz* (45—47 l.) cz. verse, a melyben kedves gyermekkori remiszczencziákat elevenít föl. Ilyen az a pár strófa, a mit *Egy szép Leányhoz* (26. l.) ír, és a melyben ilyen sorokra találunk:

Víg ifjúság! bődög élet,
Nyári szél, rövid álom.

Igazán lakonikus, jellemző sorok. És ilyenek német hatásra valló epigrammái is², melyek közül a fősvényről írottban igazi lessingi gúny szólal meg:

Mit kapsz e parányi kincsen?
Több az a mi néked nincsen.³

Komolyabb epigrammái is mind szépek⁴; számítsuk ide, ha nem eredetiek is, tartalmas, érdekes Seneca-fordításait is, ezeket a kufsteini fogságban készült versikéket, melyekben Senecából vett gondolatokat gnómáknak dolgoz föl. Helyénvalónak tartjuk őket itt, az epigrammák során megemlíteni.

Íme Szabó fejlődésének útja. A rómaiak és Gellert hatása után megismerkedik a göttingai költők érzelgős, könnyed verseivel; ezeket formájában, stílusban utánozgatva, elébb maga is szentimentális tárgyakat dolgoz föl, majd népies hatás alá kerül. Amit ezután (1790-től

¹ U. ott 28. l. Bár német eredetijét nem sikerült megtalálnunk, azt gyanítjuk, hogy fordítással van dolgunk, mert nem hisszük, hogy a 22—23 éves ifjú így írt volna:

Úgy-is, ha vólt víg életem
Rózsák! néktek köszönhetem
S' homályos árnyéktoknak!
Most-is éltem végefelé
Ha mindenbe únok belé
Örvendek látástoknak.

² Ezek közül éppen a legjobb kettőt (*A gyermekek és Egy fősvény*) hiába keressük a költemények első három kiadásában. Csak *Toldy Ferencz* találta meg ezeket a Magyar Múzeumban.

³ *Toldy* kiadásának (Pest, 1865) 58. lapján.

⁴ Érdekes *A gyermekek* cz. epigrammája eszméjének:

Ne hidd, nem igaz, hogy a vének
Kétszer gyermekké lennének:
Gyermek az ember amíg él,
Csak a játéknemben cserél

találkozása Goethe *Fauszjának* néhány sorával:

Das alter macht nicht kindisch, wie man spricht,
Es findet uns nur noch als wahre kinder.
(*A Vorspiel auf dem theaterben.*)

kezdve) írt, az 1791-iki kiadás alig egy-két lírai versét őrizte meg, mind politikai versek. Érdekesekek ugyan, de csak kis részét alkotják annak, mit Szabó életének utolsó öt évében írt. Hiszen Batsányitól tudjuk,¹ hogy költőnk vőlegény volt, mikor meghalt. Hol vannak ismeretlen menyasszonyához, Linához írott versei? Tudjuk, hogy sokat utazgatott. Vajjon nem ihlette-e meg hazaszerető lelkét Mohácsnak gyászmezeje?² Mindebből semmi sincs meg. A mi ránk maradt, alig valami töredéke a szép kezdet folytatásának. Megértésükhöz is szükséges, hogy ez évek történetével megismerkedjünk.

4.

A nagyváradi éveket 1789-ben II. Józsefnek, az íróink egy részétől³ igen nagyratartott uralkodónak, a német nyelvről szóló rendelete zavarta meg. Ez adott Szabónak alkalmat, hogy a tanári vizsga letétele után a nagybányai gimnázium egyik tanári állására pályázzék. 1789-ben csakugyan ki is nevezik.⁴ Nagybányán azonban nem sokáig marad. Még a tanév letelte előtt szabadságot kér és kap, azután végkielégítéssel távozik. Előbb a diétára utazik, majd pedig a jogi pályára lép. Jogászévei alatt rendezí sajtó alá költeményeit, majd megírja egyetlen drámáját, a *Mátyás királyt*.⁵

Ebből az időből, mint említettük, nagyon kevés költeménye maradt meg, nagyrészt a politikai líra termékei. Ilyen a *II-ik József' halálára* (83. l.) írt epitáfium, melyben legnagyobb uralkodónk egyikeként siratja meg, kinek ő is sok hálával tartozik. Szabó tudta, hogy százada kit vesztett el II. Józsefben:

Az emberi nemnek igaz hív szolgája,
A' köz szeretetnek tüköre 's példája,
Ki a' józan elme' 's böltsesség ösvényén,
Segíteni kívánt népei törvényen:
Hallgatsz s elnémult veled együtt nemzeti Músád?

Ott vagy-e még amaz árva mezőn, hol hajdani fényünk
Oly bús éjbe merülte? hol a vad visszavonásnak
Lelke dicsőségünk' örökös fátyolba borítá?
Ott amaz árva mezőn! hol minden fűnek alatta
Egy-egy régi magyarra találsz! . . . Könyvekben elázva
Jársz, tudom, ott; s népünk vesztét panaszolva kesergvén,
A Duna szőke vizébe szakad fájdalommal árja.
De kinek szándéka 's minden fel-tétele
Szerencsétlenné lett, 's el-múlt együtt vele.
Ki nagyokat akart, 's többre nem mehetett,
Mint-hogy bús éltének szegény! véget vetett,

¹ Batsányinak *Lina panaszsa és Vigasztalás* cz. versei.

² Batsányinak *Hazafüli aggódás* cz. már idézett versében:

Hasztalanul várván leveled s óhajta reménylett
Kellemes énekidet, már én magam útnak ereszttem
Verseimet; bár azt se tudom mely tájra bocsássam.
Nemde, *mióta Mohács szomorú környékire mentél,*

³ Szabó Lászlón kívül csak a Pancsatantra egyik magyar fordítóját, *Báji Patay Sámuel*t (1709—1789?) említjük meg, a ki *Egy jó Atyának fiait oktató tanítása* cz. művében (Lipsiában, 1788) így ír II. Józsefről: „Oh mely áldott nép az, a' mellyet meg-áld az Isten ily kegyelmes Cyrussal, ily népet Szerető áldott Királlyal, és mindeneket ily böltsen igazgató Salamonnal!” (19. l.)

⁴ *Morvay Győző*, a középoktatás története Nagybányán 1896.

⁵ Buda, 1791.

Ki éltét hamarább fel-áldozta értünk,
Mint benne egy igaz Jól-tévőt esmértünk.
De mégis nagyobb volt ez egész Századnál,
Nézd utazó! Jósef fekszik itt lábadnál!

Ebből az időből való talán *A' mai Világ* cz. verse is, melyben a pusztuló hazafiasságról panaszkodik: talán Gvadányi, talán Dayka költeményének,¹ vagy a közérzületnek hatása alatt. Beliczai József aradmegyei viceispán halálakor is leginkább a jó hazafit sírhatja el: (*Beliczai József' siralma.* 58—58. l.)

Magzatjaidnak jó Atja,
Hazád' jó Fia valál,
Hóltod mind kettő sírja,
Tudván, hogy fel nem talál.

Ekkor írja *A' Pétzeli Kert* cz. költeményét is, mert bizonynyal Pesten tartózkodásakor rándúl ki az öreg Rádayhoz. Több versét azután nem ismerjük, kivéve a kufsteini Seneca-fordításokat, köztük *A víg öreg* cz. kedves, hangulatos költeményt,² melyben, mint *A' Tavaszban*, gyermekkorát álmódja vissza, a szülőfalujában töltött éveket. De ez a rezignációs költemény is csak ábránd maradt. Hazáját se látta meg többé soha.

A kufsteini börtön mindenestre értékes lírai költészet fejlődését szakította meg. Szabó olyan irány követője lett, mely a német költészetet is újjáalkotta, először ő ismeri föl a népies költészet szépségeit.³ Kortársai közt Kármán József föllépéséig Kazinczyval versenyez, régi és népies szavai⁴ érdekes zamatossággal ékesítik, a rítmus fokozza nyelvének szépségeit. Lírája az igazi költészet hangján tárgyban és külalakban ugyan teljesen német hatások alatt fejlődik, de magyarságát mindig megőrzi nyelvében és szólásaiban, gondolkodásában és verselésében, mely végre, mint a népies elem, szinte önállósúl. A mi költészetében Rousseauból vagy a rómaiak költészetéből származik, halavány, alig vehetjük figyelembe. A németektől tanulta az alaki könnyedséget, finomságot; az érzéseknek benne meglevő melegsége rokonvonásokra talált a hainbund költészetében. Egészben azomban magyar volt, melegen érző és igazszívű magyar, ki éppen becsületes barátsága miatt jutott a kufsteini vár börtönébe.

Gálos Rezső.

¹ *A nemzeti öltözet.*

² Szerzőnek *Szentjóni Szabó elítéltetése és halála* cz. értekezése az Erdélyi Múzeum XXII: 297—302. l.

³ *Harasztí Gyula* írja Fazekasról: *Még Szentjóninál is közelebb áll a népdal hangjához.* Figyelő, 1878.

⁴ Ilyenek: *enyh, lucsok, tűnölődik, dudorog* stb. — Segítségemre volt itt *Szily Kálmán* úr 5 Méltóságának levélbeli szíves közlése és helyreigazítása, melyért itt is köszönetet mondok.